

Ćwiczenie nr 33: Kondensatory

1 Wprowadzenie

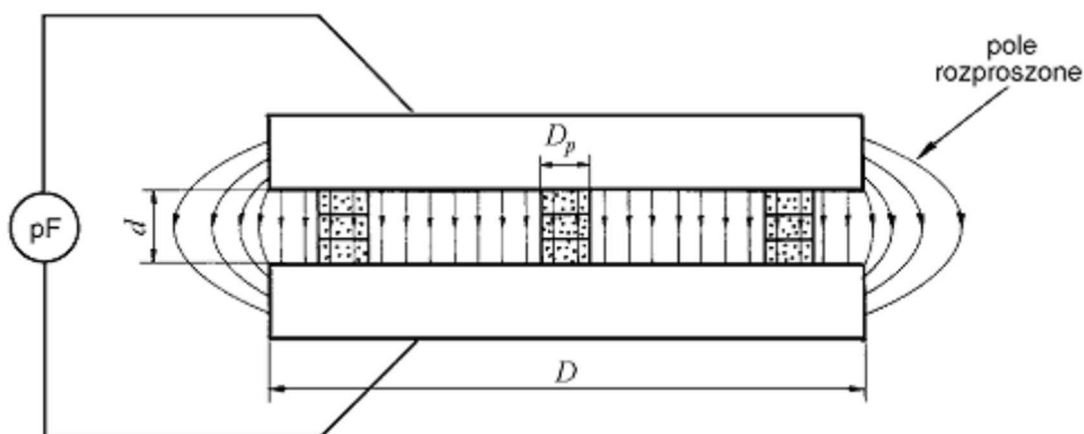
1.1 Cel doświadczenia

Pomiar pojemności kondensatorów powietrznych i z warstwą dielektryka w celu wyznaczenia stałej elektrycznej ϵ_0 (przenikalności dielektrycznej próżni) i przenikalności względnych ϵ_r różnych materiałów.

1.2 Opis stanowiska

W skład stanowiska weszły:

- kondensator płaski zestawiony z dwóch kołowych płyt aluminiowych o płaskiej powierzchni oraz z przekładek wytoczonych z płyty plexiglasowej
- miernik LCR (używany w zakresach 200pF, 200nF)
- śruba mikrometryczna (dokładność 0,01mm)
- linijka (dokładność 1mm)
- płyta PCV, płyta drewniana

Rys. 1. Układ pomiarowy^[1]

2 Sposób wykonania doświadczenia

Doświadczenie rozpoczęliśmy od włączenia miernika LCR, nastawienia zakresu 200pF oraz wyzerowania miernika. Zestawialiśmy następnie kondensator umieszczając między płytami 3 słupki pleksiglasowych przekładek. Wykonaliśmy 5 pomiarów dla wzrastającej liczby (1, 2, 3, 4, 5) przekładek w każdym z trzech słupków krążków, na zakończenie powtórzyliśmy pomiar dla kondensatora z pojedynczymi przekładkami. Mierzyliśmy grubość całego słupka użytego do budowy kondensatora. Wyznaczyliśmy dzięki tym pomiarom funkcję iloczynu Cd od odległości między okładkami.

W drugiej części doświadczenia zmieniliśmy zakres miernika na 200nF i zmierzaliśmy pojemności kondensatorów zestawionych z okładek metalowych rozdzielonych płytami wykonanymi z PCV oraz drewna.

Dokonaaliśmy również pomiaru średnicy przekładek pleksiglasowych (za pomocą śruby mikrometrycznej) oraz średnicy aluminiowej płyty kondensatora (za pomocą linijki).

3 Wyniki pomiarów

3.1 Pomiar pojemności kondensatora w zależności od odległości między okładkami

Liczba przekładek	$d1$	$d2$	$d3$	$d = (d1 + d2 + d3)/3$	C	Cd
	[mm]	[mm]	[mm]	[mm]	[pF]	[mm·pF]
1	3,85	3,83	3,86	3,85	119,6	460,1
2	6,79	6,74	6,71	6,75	71,3	481,0
3	10,64	10,58	10,54	10,59	48,3	511,3
4	13,49	13,5	13,39	13,46	39,4	530,3
5	17,34	17,39	17,25	17,33	32	554,5
1	3,86	3,85	3,85	3,85	118,7	457,4

Tabela 1. Pomiar pojemności kondensatora w funkcji odległości okładek kondensatora

Średnica płyty kondensatora: $D = 23,9$ cm

Średnica przekładki pleksiglasowej: $D_p = 19,52$ mm

Pojemność kondensatora maleje w miarę dokładania kolejnych warstw przekładek, zatem zakładamy, że błędy grube nie wystąpiły.

3.2 Pomiar pojemności kondensatora z dielektrykami

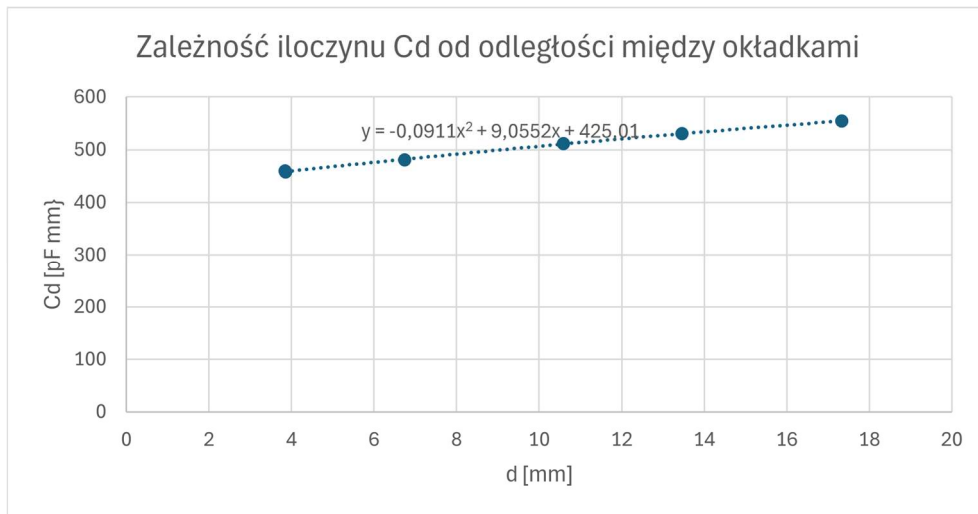
<i>Material</i>	d [mm]	C [nF]
PCV	3,27	0,33
Drewno	12,11	0,12

Tabela 2. Pomiar pojemności kondensatora dla różnych dielektryków

4 Opracowanie wyników pomiarów

4.1 Wykres

Wykres zależności iloczynu Cd od odległości między okładkami wraz z dopasowanym wielomianem:

4.2 Analiza dopasowanego wielomianu

Wartość ekstrapolowana do $d=0$ iloczynu Cd wynosi:

$$(Cd)_{extr} \approx 425,0 \text{ mm} \cdot \text{pF}$$

Korzystając z funkcji REGLINP wiemy również, że:

$$u((Cd)_{extr}) = 2,5 \text{ mm} \cdot \text{pF}$$

4.3 Wyznaczenie ϵ_0

Kondensator, którego używamy do wyznaczenia ϵ_0 traktujemy jako połączenie równoległe kondensatora z dielektrykiem o powierzchni okładek $3S_p$ i przenikalności ϵ_r (pleksiglas) oraz kondensatora próżniowego (przybliżenie dla kondensatora powietrznego używanego w doświadczeniu) o powierzchni okładek $S - 3S_p$.

Pojemność tak powstałego kondensatora wynosi:

$$C = \frac{\epsilon_0(S - 3S_p)}{d} + \frac{\epsilon_0\epsilon_r \cdot 3S_p}{d} = \epsilon_0 \frac{S + 3S_p(\epsilon_r - 1)}{d}$$

Stąd:

$$\epsilon_0 = \frac{Cd}{S + 3S_p(\epsilon_r - 1)}$$

ϵ_0 – stała elektryczna

ϵ_r – przenikalność względna dielektryka (w tym przypadku pleksiglasu)

S – pole powierzchni okładek kondensatora

S_p – pole powierzchni przekładek

d – odległości między okładkami kondensatora

Uwzględniając, że $S = \frac{\pi D^2}{4}$ oraz $S_p = \frac{\pi D_p^2}{4}$, gdzie D – średnica kondensatora, D_p – średnica przekładki oraz że względny udział pola rozproszonego jest najmniejszy dla wartości ekstrapolowanej $(Cd)_{extr}$, otrzymujemy wzór końcowy do wyznaczenia ϵ_0 na podstawie wykonanych pomiarów w postaci:

$$\epsilon_0 = \frac{4}{\pi D^2 + 3(\epsilon_r - 1)D_p^2} (Cd)_{extr}$$

Po wstawieniu danych:

$$\varepsilon_0 = \frac{4}{\pi} \frac{425,0 \text{ mm} \cdot \text{pF}}{(239 \text{ mm})^2 + 3(2,6 - 1)(19,52 \text{ mm})^2} \approx 0,00917943 \frac{\text{pF}}{\text{mm}} \approx 9,179 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$$

4.4 Niepewność pomiarowa $u(\varepsilon_0)$

Korzystając z uproszczonego wzoru $\varepsilon_0 = \frac{4(Cd)_{extr}}{\pi D^2}$ oraz prawa przenoszenia niepewności względnej:

$$\frac{u(\varepsilon_0)}{\varepsilon_0} = \sqrt{\left(\frac{u((Cd)_{extr})}{(Cd)_{extr}}\right)^2 + \left(\frac{-2u(D)}{D}\right)^2}$$

otrzymujemy:

$$u(\varepsilon_0) = \varepsilon_0 \sqrt{\left(\frac{u((Cd)_{extr})}{(Cd)_{extr}}\right)^2 + \left(\frac{-2u(D)}{D}\right)^2}$$

Niepewność $u((Cd)_{extr})$ podana przez funkcję REGLINP: $u((Cd)_{extr}) = 2,5 \text{ mm} \cdot \text{pF}$
Niepewność pomiarowa typu B średnicy kondensatora: $u(D) = 1 \text{ mm}$

Stąd

$$u(\varepsilon_0) = 9,179 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}} \sqrt{\left(\frac{2,5 \text{ mm} \cdot \text{pF}}{425,0 \text{ mm} \cdot \text{pF}}\right)^2 + \left(\frac{-2 \cdot 1 \text{ mm}}{239 \text{ mm}}\right)^2} \approx 0,094 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$$

4.5 Niepewność rozszerzona i porównanie wyliczonej wartości ε_0 z wartością tabelaryczną

Niepewność rozszerzona dla $k=3$ wynosi:

$$U(\varepsilon_0) = 0,29 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$$

Wartość tabelaryczna stałej elektrycznej $\varepsilon_{0t} = 8,854 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$ [2]

$$|\varepsilon_{0t} - \varepsilon_0| = \left| 8,854 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}} - 9,179 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}} \right| = 0,325 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}} > U(\varepsilon_0)$$

Uzyskany wynik nie jest zgodny z tabelaryczną stałą elektryczną $\varepsilon_{0t} = 8,854 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$ mimo uwzględnienia niepewności rozszerzonej.

4.6 Wyznaczenie względnej przenikalności elektrycznej wybranych dielektryków

Przekształcając wzór $C = \frac{\varepsilon_0 \varepsilon_r S}{d}$ otrzymujemy:

$$\varepsilon_r = \frac{Cd}{\varepsilon_0 S}$$

Korzystając z wartości tablicowej $\varepsilon_{0t} = 8,854 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}$ i wykonanych pomiarów C , d oraz uwzględniając że $S = \frac{\pi D^2}{4}$ dostajemy wartości:

Materiał	d [mm]	C [nF]	ϵ_r
PCV	3,27	0,33	2,717
drewno	12,11	0,12	3,66

Tabela 3. Przenikalność elektryczna wybranych dielektryków

4.7 Niepewność pomiarowa względnej przenikalności elektrycznej wybranych dielektryków

Korzystając z prawa przenoszenia niepewności względnej:

$$\frac{u(\epsilon_r)}{\epsilon_r} = \sqrt{\left(\frac{u(C)}{C}\right)^2 + \left(\frac{u(d)}{d}\right)^2 + \left(\frac{-2u(D)}{D}\right)^2}$$

stąd:

$$u(\epsilon_r) = \epsilon_r \sqrt{\left(\frac{u(C)}{C}\right)^2 + \left(\frac{u(d)}{d}\right)^2 + \left(\frac{-2u(D)}{D}\right)^2}$$

$$u(d) = 0,01 \text{ mm}$$

$$u(D) = 1 \text{ mm}$$

$$u(C) = \frac{0,01 \text{ nF}}{\sqrt{3}} \approx 0,0058 \text{ nF}$$

dla PCV:

$$u(\epsilon_r) = 2,717 \sqrt{\left(\frac{0,0058 \text{ nF}}{0,33 \text{ nF}}\right)^2 + \left(\frac{0,01 \text{ mm}}{3,27 \text{ mm}}\right)^2 + \left(\frac{-2 \text{ mm}}{239 \text{ mm}}\right)^2} \approx 0,054$$

dla drewna:

$$u(\epsilon_r) = 3,66 \sqrt{\left(\frac{0,0058 \text{ nF}}{0,12 \text{ nF}}\right)^2 + \left(\frac{0,01 \text{ mm}}{12,11}\right)^2 + \left(\frac{-2 \text{ mm}}{239 \text{ mm}}\right)^2} \approx 0,18$$

4.8 Niepewność rozszerzona $U(\epsilon_r)$ i porównanie z wartością tabelaryczną

Dla PCV:

Niepewność rozszerzona $U(\epsilon_r)$ dla $k=2$:

$$U(\epsilon_r) = 0,11$$

Wartość tabelaryczna ϵ_{rt} dla PCV wynosi 2,8

$$|\epsilon_{rt} - \epsilon_r| = |2,8 - 2,717| = 0,083 < U(\epsilon_r)$$

Wyznaczona wartość względnej przenikalności PCV jest zgodna z wartością tabelaryczną w granicach rozszerzonej niepewności pomiarowej.

Dla drewna:

Niepewność rozszerzona $U(\epsilon_r)$ dla $k=2$:

$$U(\epsilon_r) = 0,36$$

Wartość tabelaryczna ϵ_{rt} dla drewna wynosi 4

$$|\epsilon_{rt} - \epsilon_r| = |4 - 3,66| = 0,34 < U(\epsilon_r)$$

Wyznaczona wartość względnej przenikalności drewna jest zgodna z wartością tabelaryczną w granicach rozszerzonej niepewności pomiarowej.

4.9 Wyznaczenie prędkości światła

Korzystając z zależności na prędkość rozchodzenia się fal elektromagnetycznych w danym ośrodku, możemy w szczególności wyznaczyć prędkość światła c , czyli prędkość rozchodzenia się fal elektromagnetycznych w próżni.

$$c = \frac{1}{\sqrt{\mu_0 \epsilon_0}}$$

Korzystamy z otrzymanej wcześniej wartości ϵ_0 , natomiast wartość μ_0 liczymy z definicji ampera i traktujemy jako stałą:

wartość prądu, który płynąc przez dwa nieskończone równoległe przewody odległe o $a = 1 \text{ m}$ wytwarza siłę $F = 2 \cdot 10^{-7} \text{ N}$ na odcinku $l = 1 \text{ m}$ długości przewodu. Siła ta dana jest wzorem:

$$F = \frac{\mu_0 I^2 l}{2\pi a} \quad \text{stąd: } \mu_0 = \frac{2\pi a F}{I^2 l} = \frac{2\pi \cdot 1[\text{m}] \cdot 2 \cdot 10^{-7}[\text{N}]}{(1[\text{A}])^2 \cdot 1[\text{m}]} = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}}$$

I otrzymujemy:

$$c = \frac{1}{\sqrt{\mu_0 \epsilon_0}} = \frac{1}{\sqrt{4\pi \cdot 10^{-7} \frac{\text{Vs}}{\text{Am}} \cdot 9,179 \cdot 10^{-1} \frac{\text{F}}{\text{m}}}} \approx 294\,440\,389 \frac{\text{m}}{\text{s}} \approx 294\,400\,000 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

4.10 Niepewność pomiarowa $u(c)$

Korzystając z prawa przenoszenia niepewności względnej

$$\frac{u(c)}{c} = \sqrt{\left(\frac{-\frac{1}{2} u(\epsilon_0)}{\epsilon_0}\right)^2} = \frac{1}{2} \cdot \frac{u(\epsilon_0)}{\epsilon_0}$$

stąd:

$$u(c) = c \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{u(\epsilon_0)}{\epsilon_0} = \frac{1}{2} \cdot 294\,400\,000 \frac{\text{m}}{\text{s}} \cdot \frac{0,094 \cdot 10^{-12} \frac{\text{F}}{\text{m}}}{9,179 \cdot 10^{-1} \frac{\text{F}}{\text{m}}} \approx 1\,600\,000 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

4.11 Niepewność rozszerzona $U(c)$ i porównanie z wartością tabelaryczną

Niepewność rozszerzona dla $k=3$:

$$U(c) = 4\,800\,000 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

Porównanie z wartością tabelaryczną:

$$|c - c_t| = \left| 294\,400\,000 \frac{\text{m}}{\text{s}} - 299\,792\,458 \frac{\text{m}}{\text{s}} \right| = 5\,392\,458 \frac{\text{m}}{\text{s}} > U(c)$$

Oszacowana prędkość światła nie zgadza się z wartością tabelaryczną $c = 299\,792\,458 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ [2] mimo uwzględnienia rozszerzonej niepewności pomiarowej.

5 Wnioski

Uzyskane wyniki stałej elektrycznej ε_0 oraz prędkości światła c nie są zgodne z wartościami tabelarycznymi mimo uwzględnienia rozszerzonej niepewności pomiarowej.

Taki rezultat doświadczenia mógł być spowodowany niedokładnością pomiarów – błędem w odczycie wymiarów, wadliwością miernika LCR lub korzystaniem z przybliżonego wzoru do oszacowania niepewności. W szczególności mógł pojawić się również błąd systematyczny.

Uzyskane wyniki względnej przenikalności elektrycznej PCV oraz drewna są natomiast zgodne z wartościami tabelarycznymi w zakresie rozszerzonych niepewności pomiarowych.

5 Źródła

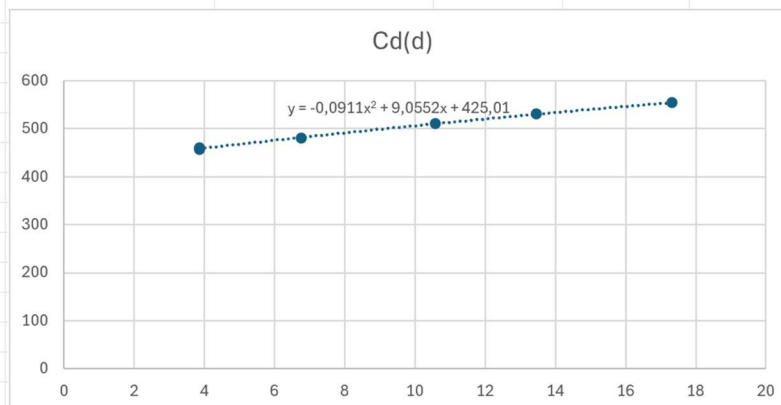
[1] https://pf.agh.edu.pl/home/wfiis/pracfiz/Opisy_cwiczen/33_opis.pdf, data dostępu: 18.10.2024

[2] https://www.cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/wybrane_wzory_stale_fizykochemiczne_EM2023.pdf, data dostępu: 18.10.2024

Załącznik: Wyniki pomiarów przesłane po zakończonych zajęciach

Liczba przekładek	d_1 [mm]	d_2 [mm]	d_3 [mm]	$d = (d_1 + d_2 + d_3)/3$ [mm]	C [pF]	Cd [mm·pF]
1	3,85	3,83	3,86	3,84666667	119,6	460,061333
2	6,79	6,74	6,71	6,74666667	71,3	481,037333
3	10,64	10,58	10,54	10,58666667	48,3	511,336
4	13,49	13,5	13,39	13,46	39,4	530,324
5	17,34	17,39	17,25	17,32666667	32	554,453333
1	3,86	3,85	3,85	3,85333333	118,7	457,390667

d[mm]	Cd[pF·mm]
3,8466667	460,0613333
6,7466667	481,0373333
10,586667	511,336
13,46	530,324
17,326667	554,4533333
3,8533333	457,3906667

Cd	425,01	pFmm	średnica przekładki	19,52 mm	"±0,01mm"
			średnica kondensatora	23,9 cm	"±0,1cm"

Materiał	d[mm]	C[nF]
PCV	3,27	0,33
drewno	12,11	0,12